

чином, своїм психологічним ефектом. Не про знищення живої сили треба думати, а про руйнування психічної сили. У цьому найвірніший шлях до перемоги у заколотвійні».

По-четверте, Месснер вважав, що відповіддю на «заколотвійну» не можуть бути тільки військові та політико-психологічні операції — перемагати її можна і потрібно також «всесвітньою ре-революцією», яка повинна повернути життя суспільства на нормальний, еволюційний шлях, шлях поступового розвитку. «Основні методи революції — терор і диктатура. Ре-революція не буде домовлятися з революцією. Вона боротиметься. А для боротьби потрібно озброїтися фізично і, головне, морально... Ре-революція хоче бути конструктивною і серед руїн дореволюційної будівлі і мішури революційних декорацій знайти місце і матеріал для спорудження того, що відповідає вічному стилю даного народу і відповідає його розумним потребам. Руйнувати може будь-який Стенька Разін і Омелян Пугачов, а для творення потрібні носії творчих, слухних, зрозумілих, прийнятних ідей, як патріарх Філарет і Столипін».

Зрозуміло, що Україні потрібно робити висновки з аналізу сучасних воєнних загроз (конвенціональних і неконвенціональних) і вживати рішучих заходів щодо їх мінімізації.

О. М. Кузь, доктор філософських наук, професор

ПРИМАРИ ІДЕНТИЧНОСТІ У СВІТІ «ПОЛІТИЧНОГО»

Суттю політичного є становлення соціальності, соціальність побутує через політичне. Соціальні відносини є політичними відносинами, незалежно від того, постають суб'єктами цих відносин великі соціальні групи чи окремі індивіди, чи є приводом участь у владних структурах або ні. Однак соціальне не тотожне політичному: це об'єктивний зміст форм і способів комунікації соціальних суб'єктів. Політичне ж — це суб'єктивний зміст цієї взаємодії, і не лише тому, що воно завжди характеризує теперішнє, але насамперед тому, що це результат взаємодії соціальних суб'єктів, які реалізують свої цілі (у суб'єктах об'єктивне міститься в їхніх якісних параметрах).

Немає нічого більш політичного, ніж створювати та відворювати власне «Я», підтримувати ідентичнісні практики тих соціальних груп, що розглядаються як свої, та заважати або забороняти соціокультурній репрезентації тих, хто розглядається як «Інші». Тому припустимо розглядати ідентичність як фундаментальну проблему політичної реальності, а отже, й політичної свідомості та політичної культури. Актуалізація дискурсу ідентичності

зайвий раз демонструє передчасність тези про «кінець історії». Утім контексти глобалізації та постмодерності, безумовно, змінюють наші уявлення щодо суб'єкта історії та політики.

Постмодернізм, що розпочався як «бунт проти примусу соціальної машини», перетворив людину на перекотиполе, позбавивши її вкоріненості. Постсучасне суспільство — вже не єдність, а товариство волоцюг (З. Бауман), абсолютно не залучених до життя одне одного. Нескінченно перформативне «Я» налаштоване вже не на «зростання» з певними масками (що вважалося патологією в контексті модерного суспільства), а на *процес постійної зміни* масок із повною зневагою до їхньої конфігурації. Як зазначає Ж. Ф. Ліотар, «об'єкти та змісти стають байдужими. Єдине питання — чи є вони “цікавими”» [1, с. 33].

У постсучасності «бути» поступилося місцем «видаватися», поверхня замінила глибину. Люди перетворилися на *картинки*, існування замінило сутність і саме поступилося *ілюзії*. Постмодернізаційні процеси посилюються віртуалізацією культури. Звільнення людини від соціального примусу, помножене на позбавлення фізичної тілесності, довершило перетворення індивіда на зображення. «Гору взяв образ» [2]. У віртуальності зникає людське фізіологічне (біологічне) тіло та з'являється тіло віртуальне, яке людина наділяє довільними ознаками, нівелюючи природну передзаданість статі, раси, національності, зовнішності тощо.

Перетин зазначених тенденцій проблематизується як віртуалізація повсякденності, коли «реальне» повсякденне життя поза електронними пристроями вибудовується на кшталт віртуального, «ніби» немає жодних прив'язок до «натури». Симптоматично, що сучасна соціологія (задумана як наука про структури *над* людьми) переорієнтовується на мікрорівень, центруючись довкола мозаїчного індивіда із довільним репертуаром ролей. Так, І. Гофман наголошує на тому, що в постсучасній культурі виробництво матеріальних товарів поступається місцем не сфері послуг, а *виробництву вражень*, унаслідок чого відбувається виробництво соціального об'єкта — людини. При цьому кожна людина має множинні «Я» — низку соціальних подоб, ситуативних образів і характеристик, що не вкладаються в цілісну картину Самості. За А. Шюцом, у соціумі взаємодіють не особистості, а *типажі*, що є продуктами соціальної тип(олог)ізації. При цьому основною комунікативною стратегією та найпоширенішим механізмом світоставлення соціального персонажу виступає іронія.

По-справжньому корелювати з такою соціальністю може тільки плюралістична або множинна ідентичність. Для деяких вона взагалі не є проблемою. Але такі щасливі власники постмодерної множинної ідентичності — це, ймовірно, мешканці чарівного «політкоректного світу», жаданого простору

«золотого мільярда», світу, де справдилися очікування людини-споживача, а примари «мінімальної заробітної платні» зникли раз і назавжди. Зміна сюжетів, масок, ампула, сексуальних, політичних, естетичних уподобань, гендерних реліктів, сімейних кайданів, історичних і соціокультурних міфологем стає підвалиною строкатого, забарвленого, розмаїтого, нескінченного спектаклю, що відтворюється не тільки «селебритіс», а й пересічними глядачами гальорки. Таким зваблливим типажем «царства свободи» в українській політиці є Олег Ляшко, а, наприклад, модерні страждання «царства необхідності» відіграють актори націонал-державницького та комуністичного спрямування. Звісно, що модерно серйозні актори претенційно володіють своїм ампула, розглядаючи себе як володарів або принаймні спадкоємців «давню померлих сутностей»: класу, соборності, справедливості, нації, вітчизни тощо.

Та множинна ідентичність, якою начинена сьогодні людина, повинна бути якось організована, приведена до ладу. Загалом можна вказати на те, що відповідно до духу часу ширша ідентичність повинна бути і більш глибокою (засадничою). Сьогодні, схоже, це цивілізаційна ідентичність. Не потрібно перестрибувати через певні етапи (колись ідентичність була обмежена кордонами села) — ейфоричні буржуа Каті Осадчої, космополіти Давоса та Брюсселю, персонажі на кшталт банкірші Ксідіас з бурлескної «Інтервенції» з її «чого сумувати — літо ми проведемо в Норвегії, зиму — в Неаполі», на жаль, для багатьох так і залишаться примарами метафізики *luxury*.

Різноманіття форм людської ідентифікації — це насамперед плюралізм її підвалин або «предметів»: раса, етнічність, гендер, громадсько-політична національність (громадянство), сексуальна практика, конфесійність, ідеологічна доктрина, кіберпросторовий *nickname* тощо. Деякі автори навіть ставлять питання про мережевий і переговорний характер сучасної ідентичності.

Постмодерна ідентичність — гранично розкута і короткотермінова — доходить до повної свободи примірювання і зміни ідентичнісних масок. Велична подорож ідентичності продовжується. Її перебування на теренах України актуалізує весь потенціал «політичного», перетворюючи постмодерну театралізацію політики на справжню давньогрецьку трагедію, із руйнуванням суб'єктності одних та примарної перемоги інших. Займаючи непереконливу позицію об'єктивного спостерігача, науковці з жахом і надалі примушені констатувати «полікультурність українського суспільства», «геополітичний і цивілізаційний розломи», «несформованість української політичної нації», «креолізацію політичної еліти», відсутність чіткої етнонаціональної політики тощо. Зважаючи на предмет дослідження, ми можемо лише розвести руками, бо «іншого (країни, народу, історії, мови, сусідів, метанаративів, міфологем тощо) не дано».

ЛІТЕРАТУРА

1. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар ; [пер. с фр. Н. А. Шматко]. – М. : Ин-т эксперимент. социологии ; СПб. : Алетейя, 1998. – 160 с.
2. Бодрийяр Ж. Злой демон образов / Жан Бодрийяр ; пер. с англ. Н. Цыркун // Искусство кино. – 1992. – № 10. – С. 64–70.

В. Л. Погрібна, доктор соціологічних наук, професор

«КУЛЬТУРНА ТРАВМА» В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація є одним із знакових тенденційних явищ початку ХХІ ст., що торкнулися своїм впливом усіх сфер суспільного життя. Світ, у якому продовжують існувати і наростати суперечності, ризики та проблеми, перетворюється в новому невизначеному напрямі, у процесі чого значної реструктуризації зазнають економічні, політичні, соціальні, технічні та культурні основи суспільства. Глобалізаційні процеси, змінюючи звичну темпоральність і соціальний простір, устанавлюють рубіж між епохами, змушуючи все людство по-новому сприймати те, що до цього виглядало досить фрагментарним і недосяжним, традиційним і консервативним.

Не викликає сумніву, що зміна для кожної більш-менш стійкої системи, наприклад такої, як культура, обертається кризою, котра створює різні перспективи як свого розвитку, так і свого розв'язання. Оскільки саме культура є тією галуззю, де кодуються ідентичність і безперервність еволюції суспільства, саме культурна ідентичність «диктує» людині постійну, міцну впевненість, безпеку, можливість передбачати соціальні ситуації, однозначність власного становища в суспільстві. Отже, зміни в цій сфері призводять до найтравматичніших наслідків.

Подібну травму змін у сфері культури П. Штомпка назвав «культурною травмою». Як симптоми «культурної травми» він виділяв такі соціальні наслідки: 1) відсутність довіри як до соціальних інститутів, так і до інших людей; 2) пасивність, апатія, відчуття свого безсилля; 3) орієнтація на сьогоднішній день і скорочення часової перспективи стосовно минулого; 4) ностальгія за минулим, ідеалізація дій своєї групи, спільноти, культури; 5) невизначений стан занепокоєння, комплекс страхів, тривожний настрій, схильність вірити міфам, фантазмам.

На особистісному рівні «культурна травма» проявляється в культурній дезорієнтації, непевності в тому, яким зразкам має відповідати власна поведінка людини, які цінності є для неї домінуючими. Причинами кризи